УДК 620.0:339.9(477+061.1ЄС)
DOI: https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-1-8

Енергетична сек'юритизація ЄС: місце України в європейській енергетичній системі

Дарія Сингаєвська,
Національний університет „Києво-Могилянська академія", магістрантка

Daria Synhaievska,
National University of „Kyiv-Mohyla Academy", master student

ORCID: 0000-0003-0951-9821
dsynhaievska@gmail.com

Олександр Дем'янчук,
доктор політичних наук, професор,
Національний університет „Києво-Могилянська академія",

Oleksandr Demyanchuk,
Doctor of Political Science, Professor,
National University of „Kyiv-Mohyla Academy",

ORCID: 0000-0003-1389-1714
demyanchuk@ukma.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена дослідженню політики сек'юритизації Європейського Союзу в галузі енергетики, зокрема, забезпечення Союзу енергоносіями, що була розвинута у відповідь на ведення Росією енергетичних воєн 2006–2007 і 2008–2009 років проти України й непрямо — проти Європейського Союзу. Теорія сек'юритизації, сформульована С. Озканом, Б. Бузаном та іншими дослідниками, акцентує не стільки на ліквідації наслідків криз, скільки на створенні системи убезпечення відповідних галузей з підвищенням їхньої стресостійкості, диверсифікацією економічних і технологічних зв'язків з партнерами та посиленням соціальної спрямованості їх функціонування. Досліджено алгоритмізацію цієї політики та зміни, які привели до інституційної відповіді на російську агресію у галузі енергетики. Дослідження базуються на використанні підходу соціологічного (нео)інституціоналізму, який дозволяє пояснювати політичні процеси з погляду не лише економічних вигід, а й значення для розвитку інших сфер суспільного життя і міжнародної співпраці. Цей підхід базується на уявленні про те, що, по-перше, інституційне середовище, в якому діє окремий інститут, забезпечує його необхідними ресурсами, а також надає легітимності й унормовує його діяльність. Завдяки цьому соціологічний інституціоналізм підкреслює роль норм, правил і культури, впливаючи на самоідентифікацію акторів, пов'язаних із цим інститутом, а також визначаючи „своїх" і „чужих" у загальній інституційній структурі. Показано, що зміни в енергетичній політиці ЄС продиктовані не лише економічними чи технологічними міркуваннями, але й необхідністю задовольняти потреби населення та економіки країн-членів ЄС. Водночас долучення України до загальної системи сек'юритизації ЄС відповідає економічним, політичним і соціальним інтересам України, яка і відповідно до Угоди про асоціацію, і в разі вступу до ЄС матиме статус країни-акцептора. Розглянуто можливі варіанти дій з боку ЄС та України для утвердження України як східного сек'юритизатора ЄС і відповідні їх наслідки для обох сторін.

Ключові слова: сек'юритизація, енергетика, інституціоналізм, Україна, ЄС.

© Сингаєвська Д., Дем'янчук О., 2024

EU Energy Securitisation: Ukraine's Place in the European Energy System

Abstract. This article focuses on the investigation of the European Union's securitisation policy in the energy sector, in particular, the provision of energy carriers to the Union, which was developed in response to Russia's energy wars of 2006–2007 and 2008–2009 against Ukraine and indirectly against the European Union. The theory of securitisation, formulated by S. Ozkan, B. Buzan and other researchers, focuses not so much on eliminating the consequences of crises as on creating a system of securitisation for the relevant industries with increased stress resistance, diversification of economic and technological ties with partners and strengthening the social orientation of their functioning. The algorithmization of this policy and the changes that led to the institutional response to Russian aggression in the energy sector are investigated. The research is based on the approach of sociological (neo)institutionalism, which allows explaining political processes in terms of not only economic benefits, but also their importance for the development of other spheres of public life and international cooperation. This approach is based on the notion that, first, the institutional environment in which a particular institution operates provides it with the necessary resources, as well as legitimates and regulates its activities. As a result, sociological institutionalism emphasises the role of norms, rules, and culture, influencing the self-identification of actors associated with this institution, as well as defining „friends" and „foes" in the overall institutional structure. It is shown that changes in the EU energy policy are dictated not only by economic or technological considerations, but also by the requirement to meet the needs of the population and economy of the EU member states. At the same time, Ukraine's inclusion in the EU's common securitisation system is in the economic, political, and social interests of Ukraine, which, both under the Association Agreement and in the event of its accession to the EU, will have the status of an acceptor country. The article considers possible options for the EU and Ukraine to establish Ukraine as the EU's eastern securitizer and their respective consequences for both parties.

Key words*:* securitisation, energy, institutionalism, Ukraine, EU.

Боги були безсмертні. То за що ж вони боролися?
Тю, скажете ви, ну не за нафту ж і газ
[Олійник, 2021, с. 10]

Постановка проблеми. Енергетична галузь давно стала одним із центральних предметів міжнародної політики. Нафта, газ, меншою мірою вугілля використовуються як інструменти тиску країн-постачальників цієї сировини на країни-акцептори. При цьому останнім часом викопні енергоносії все частіше стають знаряддям не так економічного, як політичного тиску. За атаками на національні енергетичні системи, крім суто економічних міркувань, стоїть бажання деморалізувати суспільство та примусити політичних лідерів до перемовин і поступок на користь постачальника. Найпомітніший гравець у цих силових іграх — Росія — постійно використовує енергетичний тиск на країни Європи й інших регіонів світу. Так, Михайло Гончар та співавтори з Центру глобалістики у своїй статті детально описали численні випадки ведення Росією

„енергетичних воєн" зі споживачами енергоносіїв з багатьох країн [Гончар та ін., 2022].

Війна між Україною і Росією, що почалася у 2014 році й різко загострилася у лютому 2022, помітно змінила умови постачання російського газу до Європейського Союзу. Здавалося б, поступове припинення закупівлі Європою газу у країни-агресора виключає або принаймні суттєво зменшує роль України як одного з головних гравців на „газовому полі". В умовах війни, яку Україна вже тривалий час веде проти Росії, європейська інтеграція постає одним із потужних механізмів протистояння агресії. Європейський Союз надає нашій країні критично важливу матеріальну, фінансову й моральну підтримку. Водночас Україна може відповісти не лише словами подяки, а й повернути собі роль сек'юритизатора для Європи в умовах зміни структури й орієнтації європейського енергетичного ринку, відмовляючись від російських енергоносіїв.

Оскільки євроінтеграція є магістральною лінією зовнішньої політики України, дипломатична вага останньої зростає як з політичної (у звіті за 2021 рік Секретаріат Енергетичного Співтовариства зафіксував стосовно України високі показники визнання acquis communautaire ЄС * у сфері енергетики за індикаторами: газ — 83%, енергоефективність — 75%, електроенергія — 51%), так і географічної перспективи (111 нерезидентів активно користуються українськими підземними сховищами газу обсягом у 33 млрд кубометрів) [Бєлькова, 2021].

Таким чином, постає питання, чи є в України можливість і потреба і чи може вона здійснити необхідні заходи, аби набути згаданої ролі сек'юритизатора для енергетичної галузі Європейського Союзу й тим самим збільшити шанси на членство в ЄС.

Для відповіді на це питання визначимо інституційні механізми застосування політики сек'юритизації, розглянемо потенційні можливості й резерви в розпорядженні нашої країни і оцінимо варіанти дій та відповідні перспективи посилення безпеки ЄС та інших партнерів України в галузі постачання енергоносіїв.

Об'єкт: політика енергетичної сек'юритизації ЄС.

Предмет — роль і місце України в політиці сек'юритизації енергетичного простору Європейського Союзу.

Метою дослідження є визначення місця України як енергетичного сек'юритизатора ЄС в європейській енергетичній системі.

Для виконання поставленої мети окреслені такі **завдання**:

1. Виявити способи енергетичної сек'юритизації ЄС.

2. Окреслити роль України в архітектурі енергетичної сек'юритизації ЄС.

Методологія дослідження. Оскільки цілісної теорії сек'юритизації у політичній думці не представлено й досі, для її розкриття використано розвідки С. Озкана, Б. Бузана, О. Уевера. Для демонстрації хвиль посилення сек'юритизації Європейського Союзу в умовах російської енергетичної агресії

* Сукупність принципів роботи ЄС, обов'язкових до виконання в усіх країнах-членах ЄС. – *Авт.*

супроти України було використано теорію соціологічного неоінституціоналізму П. ДіМаджіо і В. Пауелла, Д. Марча та Й. Олсена. Конкретно-емпіричними методами, а саме — аналізом вторинного емпіричного матеріалу та вивченням документів була висвітлена тенденційність розвитку політики сек'юритизації ЄС у контексті російських енергетичних війн проти України.

Застосування соціологічного інституціоналізму до цього і подібних кейсів, на відміну від класичного інституціоналізму, дає можливість повніше розкрити суть проблеми сек'юритизації і обґрунтувати потенціал України як потенційного і дієвого сек'юритизатора Європейського Союзу. Так, соціологічний інституціоналізм вводить уявлення про логіку відповідності, на яку впливає соціальне значення самих організацій. У самому соціологічному інституціоналізмі криються елементи раціональності й влади, і методика його застосування вимагає від аналітика зосередження не лише на тій раціональності, що продиктована владними відносинами навколо організації, але й на раціональності задоволення суспільних інтересів. Стосовно кейсу, який тут розглядається, це означає врахування не лише владних інтересів України і ЄС, але й інтересів, потреб та очікувань широких суспільних груп з обох сторін.

Виклад основного матеріалу. Парадигма сек'юритизації безпосередньо стосується конвергенції енергетичної політики між ЄС та Україною. Є семантична відмінність між поняттями енергетичної безпеки та енергетичної сек'юритизації. Поняття безпеки енергетичного сектору означає адекватне, доступне та надійне генерування та постачання енергії з можливістю врегулювання криз і конфліктів, що можуть виникнути між постачальниками енергоносіїв і їх споживачами. Воно з'явилося у вжитку як відповідь на кризу 1973 року, коли держави ОПЕК ухвалили рішення про щомісячне зниження видобутку нафти на 5% та введення ембарго на її постачання до США, Нідерландів, Португалії та ПАР, яких було звинувачено у сприянні Ізраїлю. Водночас Європейське економічне співтовариство почало замислюватися над розв'язанням проблеми енергозабезпечення вже в 1960-х роках. Справа в тому, що нафта замінила вугілля як основний компонент в енергетичних балансах країн-членів ЄЕС у 1950-х і 1960-х роках. Суецька криза 1956 року та шестиденна арабо-ізраїльська війна 1967 року, під час якої арабські країни наклали ембарго на постачання нафти до Франції, Сполученого Королівства та Німеччини, наочно продемонстрували європейцям небезпеку високої залежності від імпортованої нафти, особливо близькосхідної, якщо в майбутньому не буде альтернативних постачальників.

Під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України було здійснено дві методичні спроби вести енергетичний шантаж — завдані удари по Бурштинській та Ладижинській ТЕС, потужностях, які працювали на експортні потреби ЄС, та рішення від 5 жовтня 2022 року країн ОПЕК, зокрема Саудівської Аравії та РФ, скоротити видобуток нафти на 2 мільйони барелів на добу [Ghaddar et al., 2022], виразне з погляду на згадану політичну історію цієї організації. Це був серйозний удар по країнах ЄС, щоб змусити

їх відновити отримання газу через газопроводи „Північний потік" і не дати диверсифікувати постачання газу для стандартного опалювального сезону.

Красномовною є інституційна структура відповіді Європейського Союзу на енергетичний шантаж. Якщо раніше енергетична політика вирішувалася на рівні країн-членів ЄС, то зараз рішення переходять на рівень Єврокомісії – головного виконавчого органу ЄС. Причини такої відповіді кореняться не стільки у формальних інститутах ЄС, скільки у глибинній структурі та „правилах гри", які впливають на політичне дизайнування та відтворення цієї структури. Це, свого часу, стало центральним питанням неоінституціоналізму, як реакції на атомістичні пояснення політичної поведінки та асоціальні пояснення контексту, в якому ця поведінка відбувається [Powell & DiMaggio, 1991, p. 5]. У своєму „соціологічному" крилі новий інституціоналізм досліджує роль інституційних елементів у визначенні „цінностей, норм, інтересів, ідентичностей та переконань" [March & Olsen, 1998, p. 960]. Новий досвід, отриманий під час участі у процесах прийняття рішень, частково формує вподобання тих, хто бере участь у цих процесах. Центральним теоретичним аргументом теоретиків нового інституціоналізму є те, що інститути формують дії. Нові інституціоналісти стверджують, що теоретизування в політичній науці повинно враховувати, що дії не відбуваються в інституційному вакуумі. Тому вони відкидають два погляди на зв'язок між інститутами та дією. Перший полягає в тому, що інститути є відображенням суспільних сил. Ця точка зору викликає заперечення, оскільки зображує інститути як механічно пристосовані до змін у суспільстві. Друга перспектива, яка критикується неоінституціоналістами, розглядає інститути як суто інструменти, якими актори можуть легко маніпулювати. Ця позиція вважається неадекватною, оскільки вона перебільшує ступінь, до якого окремі індивіди можуть використовувати інститути для досягнення своїх політичних цілей.

Сек'юритизація, своєю чергою, — це практики інтерсуб'єктивного розуміння убезпечення, що формує габітус спільноти. Підґрунтя цієї теорії становить декілька припущень [Balzacq, 2011, p. 8–18]: 1) широке визнання проблемного поля та подальша легітимізація сек'юритизації; інституціоналізація цієї підтримки через відповідні органи; 2) перформативність сек'юритизації досягається через семантичну регулярність, тобто знання про наративи й дії, та контекстуальні обставини, тобто набір емпіричних даних і їх контексту, що живить ці наративи та дії; 3) практики, що структурують поле регуляторними та організаційними інструментами. Усі три припущення буде застосовано під час розгляду інтенсифікації енергетичної сек'юритизації спільного простору України–ЄС.

Процес сек'юритизації розвивається за певним алгоритмом: актор-сек'юритизатор виявляє певну екзистенційну загрозу, що виникла для референтного об'єкта, наприклад, енергопостачання, і пропонує заходи задля зниження напруги. Сек'юритизацію можна вважати такою, що відбулася, якщо пропоноване рішення досягає підтримки акторів та призводить до чіткої реакції. У цьому випадку під акторами розуміються

всі залучені до процесу сторони, від яких залежить визнання тієї чи іншої проблеми як потенційної загрози та вживання певних заходів у відповідь. Тобто сек'юритизація розуміється як процес, під час якого певне питання, явище або актор політизується і сприймається окремими державами, групою держав або іншими міжнародними гравцями як загроза їхній безпеці.

Перформативність сек'юритизації сягає перших кроків колонізації Росією шляхів постачання енергоносіїв у 1992 році, коли були розпочаті переговори з Україною про списання боргів у 800 мільйонів доларів за здачу Чорноморського флоту. За звітом Тимчасової слідчої комісії (ТСК) Верховної Ради, поділ Чорноморського флоту від 28 травня 1997 року відбувся на користь Росії — вона отримала 388 з 525 суден. Але, що особливо примітно, це продаж суден за зниженою ціною у 1992 році акціонерним товариством „Україна-Ахтіар", що належав Комерційному центру МОУ та російській компанії „Невікон". Наприклад, есмінець „Проворний" був списаний за $7,33 тис, а реалізований за $185,4 тис [*Обставини втрати Україною управління над ЧФ СРСР* ..., 2019].

З 1992 по 2005 рік ціна газу залишалася сталою, а з 2006 року Кремль зажадав платні у 250 доларів за тисячу кубів, хоча договір про постачання газу мав регулювати оплату щорічно. Ніч на 1 січня 2006 року відома своїм одностороннім припиненням постачання газу Росією з подальшими звинуваченнями України у невиконанні домовленості та розгорнутими кампаніями з дискредитації України як постачальника — те, що зазвичай традиційно вважають першою газовою війною. Відтоді газова ціна стала зростати, як, власне, і політична. Криза 2006 року насправді була лекалом Росії, випробуваним та застосовуваним як інструмент шантажу Європи транзитними шляхами із Середньої Азії. Така газотранспортна монополія відсікла можливість України постачати газ з Туркменістану за вигідною ціною. Хоча у статті 2 ратифікованої угоди від 5 листопада 2001 року „Про додаткові заходи щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України" прописано: „Російська Сторона гарантує транзит середньоазіатського природного газу для газопостачання споживачів України, здійснюваний на контрактній основі між господарюючими суб'єктами, по території Російської Федерації в обсягах, що визначаються на основі щорічних Міжурядових протоколів на відповідний рік на умовах, аналогічних умовам транзиту Українською Стороною російського природного газу до Західної Європи" [Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації ..., 2001]. У першій газовій війні Росії проти України у 2006 році переривання постачань мало значний вплив на Європу, оскільки понад 80% її членів залежало від постачань транзитним шляхом [Stern, 2006, p. 2]. У відповідь було надано ноту від польської делегації від 14 березня 2006 року про підготовку і прийняття Договору про європейську енергетичну безпеку (EEST) [*Poland's non-paper*, 2006 ..., p. 3]. Цей Договір став першим політичним інструментом, який об'єднав держави у сфері взаємних гарантій енергетичної безпеки за зразком гарантій, що лежать в основі НАТО (за винятком ситуації

збройного нападу, передбаченої Вашингтонським договором), а отже, й першим кроком до інституціоналізації політики сек'юритизації.

Для Європейського Союзу перша газова війна Росії проти України дала поштовх до внесення сектору енергетики до сфери спільної компетенції Лісабонського договору у 2007 році. Від моменту ратифікації договору у 2009 році Рада ЄС та Європарламент отримували повноваження ухвалювати рішення, пов'язані з енергетичною політикою. Це задіяло другий стовп енергетичної політики ЄС — сталий розвиток шляхом забезпечення диверсифікації постачань та стало регуляторним інструментом практики, що структурує енергетичне поле політики.

У газовій війні 2008–2009 рр. Європейський Союз став одним із потужних гравців — у першу чергу як сторона, що „постраждала" від припинення транзиту газу через Україну. Хоча, на перший погляд, конфліктна ситуація мала суто економічний характер і полягала в звичайному невиконанні однією зі сторін (Росією) умов контракту на постачання „блакитного палива" до країн ЄС, однак, врешті-решт, вона перетворилася на низку політичних вимог з боку Європи і до України, і до Росії [Мартинюк, 2009].

Таким чином, і ЄС, і Росія синхронно тиснули на Україну з тим, щоб якнайшвидше відновити постачання газу, і під цим тиском тодішня Прем'єр-міністр України Юлія Тимошенко змушена була підписати договір на постачання газу на кабальних для нашої країни умовах. Ця перемога принесла Росії Харківські угоди, а в ЄС було запущено відлік часу для термінової розробки Третього енергетичного пакета. Харківські угоди продовжили вектор російської політики десуверенізації України шляхом подовження перебування Чорноморського флоту РФ у Севастополі з 2017 до 2042 в обмін на анулювання митних зборів на транзит російського газу до України. Друга газова війна найсильніше відбилася на сек'юритизації європейської спільноти [*Commission staff working document ...*, 2009]. І в цій ситуації саме Україна проявила себе як такий собі „сек'юритизатор" Європейського Союзу, власним коштом рятуючи європейські країни від економічних і побутових проблем.

Третій енергопакет, уведений у дію у вересні 2009 року, був покликаний організувати ринок природного газу та електроенергії відповідно до європейського acquis communautaire — тобто з урахуванням анбандлінгу, прозорості, підзвітності та тарифікації постачань. Європейські правила транзиту газу нині передбачають прозоре формування тарифів на газ та його транзит. Тому компанія, яка постачає газ, не може відповідати за його транспортування. Україна зобов'язалася розділити свою найбільшу енергетичну компанію — Нафтогаз — та виокремити оператора ГТС в окрему юридичну особу [*Абетка енергетики: Третій енергопакет ЄС*, 2019].

Реформа також допоможе залучити іноземні інвестиції, адже Україна володіє одним із найбільших запасів традиційного газу в Європі та вигідні для західних партнерів підземні газосховища. Сильна сторона України в цьому процесі — її роль медіатора, що поєднує Західну Європу

з Центральною, Східною та Південною. Окрім того, Угода про асоціацію Україна–ЄС, що закріплює вектор зовнішньої політики сторін, містить статтю 338, яка наголошує на „посиленні наявної енергетичної інфраструктури … повному відновленні енергетичної транзитної інфраструктури … на зовнішніх кордонах України" [Угода про асоціацію Україна–ЄС, 2014].

Свого часу, принцип анбандлінгу нехтувався російським проєктом „Північний потік-2", що був інструментом третьої енергетичної агресії Росії проти України. Сертифікація обхідних енерготранспортних шляхів для України означала щонайменше втрату 1,2 млрд доларів [International Monetary Fund, 2021, p. 10]. Лейтмотивом цього проєкту було усунення України як конкурента російського монополізму та партнера європейського acquis communautaire, що є відвертим посяганням на цілі зовнішньої політики України. Це також означало додаткову присутність військових суден у Балтійському морі та систем моніторингу, які були виявлені на захоплених бурових платформах у Чорному морі, а отже, нарощення військових потужностей для ведення Росією акваторіальної війни, у тому числі через роботу пасивного гідроакустичного комплексу МГК-608 „Север" для переривання з'єднувальних мереж. Адвокаційною кампанією на той час Україна змогла задовольнити національні інтереси — захистити власний суверенітет, зберегти цілісні відносини зовнішньої політики з ЄС та запобігти посиленню європейської залежності від російського енергетичного важеля геополітичного впливу („Газпром" уже був присутній у менеджеріальній конфігурації низки компаній — німецьких „BASF", „Wintershall", „Uniper", австрійської „OMV", французької „Engie", чеської „NET4Gas"). Окрім того, Україна виконала два основні завдання анбандлінгу — закріпити курс на євроінтеграцію, тобто працювати за європейським законодавством, та створити конкурентоспроможний ринок газу. Коаліційна угода 2014 року передбачала лібералізацію структурних умов „Нафтогаз України", „зниження непродуктивних витрат держави і підтримки стійкого економічного розвитку" [Угода про Коаліцію депутатських фракцій ..., 2014]. Були визначені три основні завдання реформи національного ринку газу. По-перше, імплементувати положення про ринок енергії відповідно до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, а саме — реорганізувати НАК „Нафтогаз України" та сертифікувати оператора ГТС. Це робилося для розподілу і відділення видобутку, транспортування, зберігання та постачання природного газу. По-друге, необхідно було створити єдиний рівень цін на природний газ для всіх споживачів та виділити дотації соціально вразливим верствам населення, ліквідувати перехресне субсидіювання, призначити пільгові ціни й тарифи для окремих галузей промисловості та споживачів енергії і газу на рівні закону. По-третє, забезпечити прозорість енергетичних ринків та підвищити їх ефективність. Для цього потрібно втілити стандарти „Ініціативи щодо прозорості видобувних галузей" (EITI).

Основні положення ухваленого у 2015 році Верховною Радою України Закону „Про ринок природного газу" передбачали:

— Прозорість спеціальних обов'язків.

— Вільний доступ постачальників до ринку газу згідно з чинним законодавством Енергетичного Співтовариства.

— Вибір постачальника має здійснюватися на основі відповідності визначеним Кабінетом Міністрів України критеріям [Про ринок природного газу, 2015].

До реформування оптовий ринок природного газу України мав певні недоліки. Так, НАК „Нафтогаз України" був звільнений від оподаткування операцій із ввезення на митну територію України природного газу; були встановлені корпоративні зносини з суб'єктами господарювання інших ринків; збігалися функції постачальника та продавця на оптовому ринку; незалежні актори не мали доступу до ринку. Анбандлінг став тим інституційним інструментом, що зробив енергоринок ефективним та усунув вищеперелічені недоліки. І, окрім того, підтвердив прийняті й прийнятні правила гри всередині та ззовні європейської спільноти, зокрема, зобов'язання країн-учасниць ЄС дотримуватися принципу енергетичної солідарності, визначеного статтею 194 Лісабонського договору [*Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union*, 2012].

Так чи інакше, кожна нова криза призводила до шляхів сек'юритизації Європейської енергетичної спільноти. Якщо у 2021 році частка російського газу становила 40% споживань ЄС [BP Statistical Review of World Energy, 2022, p. 7], то станом на листопад 2022 року — менше 25% [*Where does the EU's gas come from*, 2023]. Така висока затребуваність у природному газі може бути пояснена курсом на декарбонізацію ЄС, а отже, й кількістю спалюваного вугілля, яку треба знижувати. Єврокомісія ще навесні 2022 року розробляла політичний план RePowerEU вартістю 300 мільярдів євро, спрямований на прискорення переходу до „зеленої" енергії шляхом майже подвоєння споживання енергії з відновлюваних джерел у Європі до 2030 року.

Таким чином, Україна могла би забезпечити свої інтереси та бути сек'юритизуючим актором європейської політики в разі, якщо будуть ужиті такі заходи:

— Розвиток реверсних потоків газу та завантаження національної ГТС через Трансбалканський та інші газопроводи, що можуть бути збудовані поза досяжністю Росії, задля диверсифікації ринку ЄС.

— Введення в дію плану політичного та інфраструктурного приєднання до Південного Газового Коридору.

— Реалізація своп-поставок газу за маршрутом Болгарія–Румунія–Україна.

— Ініціювання запуску RESP — Регіонального енергетичного стратегічного партнерства — для посилення енергетичної безпеки східноєвропейського регіону, включно з розбудовою інтерконекторів (чого, приміром, бракує Іспанії задля убезпечення ЄС [Escribano, 2022]) та вдосконаленням методології з моніторингу викидів метану.

Висновки. Питання еволюції системи енергетичної сек'юритизації і магістральна вимога диверсифікації джерел постачання енергоносіїв стали

ключовою інституційною відповіддю на енергетичні кризи, ведені Росією супроти України, а непрямо — і проти Європейського Союзу. Інтерсуб'єктні структури сек'юритизації не можуть пояснити преференції кожного актора Європейського Союзу, але підхід раціонального вибору цих преференцій не пояснює, як усе ж досягаються колективні рішення. Отже, знову повертаємося до соціологічного інституціоналізму, тобто процесу взаємодії та об'єднання окремих інтересів відповідно до контексту їх існування. У практиці сек'юритизації енергетичного простору ЄС помітним є розвиток її інституціоналізації: від Договору про європейську енергетичну безпеку (EEST) до передачі повноважень в енергетичній політиці ЄС до Європейської Комісії.

Боротьба української нації оформила у поняття головну помилку західного світу — вестспленінг (westsplaining — можна перекласти як „сонливість Заходу"). Цей іронічний термін виник на позначення зволікання європейських акторів із реакцією на актуальну загрозу „руского міра" та критики центрально-східних акторів за недовіру до ведення переговорів з Росією. Політична ставка на спробу відмежуватися від історичних злочинів Московії, Російської імперії, СРСР та Російської Федерації не об'єднала довкола устремлінь у майбутнє, а змотивувала РФ реанімувати імперський план.

Оскільки „Пульс угоди" фіксує виконання 71% завдань з реформування енергетичного сектору за 12 місяців 2022 року [*Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції*, 2023], а відповідність Європейській газовій директиві, зокрема анбандлінг НАК „Нафтогаз України", була досягнута ще у 2019 році [Emerson et al., 2021, p. 8], Україна та ЄС могли б у поствоєнному майбутньому ефективно сек'юритизувати поставки газу через українські потужності. Втім, операція „газова буря" все ще триває.

Серед **перспектив подальших досліджень** доцільно запропонувати розгляд впливу глобальних енергетичних криз на стратегію сек'юритизації ЄС. Заслуговує на увагу дослідження стратегічного партнерства між ЄС та Україною в контексті сек'юритизації енергетичного простору, включно з побудовою нових атомних станцій в Україні та розгляду цього проєкту в контексті відмови від російських енергоносіїв. Не менш далекосяжною могла б бути оцінка впливу політики сек'юритизації ЄС на економічну та політичну стабільність України, особливо у світлі відбиття російської воєнної агресії.

Бібліографічні посилання

Абетка енергетики: Третій енергопакет ЄС. (2019). Українська енергетика. https://ua-energy.org/uk/posts/abetka-enerhetyky-tretii-enerhopaket-yes

Бєлькова, О. (2021). Перевірка солідарності: які ризики „Північного потоку-2" має врахувати ЄС. *Європейська правда*. https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/12/9/7131309/

Гончар, М., Іщук, О., & Стукаленко, І. (2022). *Політико-дипломатичні аспекти енергетичної війни рф проти України та ЄС: наслідки та контрзаходи*. Центр глобалістики „Стратегія XXI". https://analytics.intsecurity.org/energetic-war-consequences/

Мартинюк, В. (2009). Україна і ЄС після газового конфлікту: варіанти розвитку. *Економічна правда*. https://www.epravda.com.ua/publications/2009/02/19/182131/

Обставини втрати Україною управління над ЧФ СРСР, поділ флоту та ознаки розкрадання — звіт ТСК. (2019). https://www.ukrmilitary.com/2019/06/tsk-dodatok1.html

Олійник, Ю. М. (2021). *Живі та мертві*. Київ: Темпора.

Про ринок природного газу. Закон України (2015) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text

Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Російської Федерації про додаткові заходи щодо забезпечення транзиту російського природного газу по території України (2001) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_221#Text

Угода про асоціацію Україна–ЄС (2014) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

Угода про Коаліцію депутатських фракцій „Європейська Україна" (2014) (Україна). http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15

Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. (2023). Пульс угоди. Енергетика. https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/energy-sector-and-energy-security

Balzacq, T. (2011). *Securitization Theory. How security problems emerge and dissolve*. London: Routledge.

BP Statistical Review of World Energy 2022. (2022). [71st edition]. https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf

Commission staff working document: The January 2009 gas supply disruption to the EU: an assessment. (2009). Commission of the European Communities. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0977&from=EN

Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union. [Part Three — Union Policies And Internal Actions]. Title XXI — Energy. Article 194. (2012). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E194

Emerson, M., Movchan, V., & Akhvlediani, T. (2021). *Deepening EU-Ukrainian Relations. Updating and upgrading in the shadow of Covid-19*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Escribano, G. (2022). *Ten ways Spain can contribute to increase European energy autonomy from Russia*. Real Instituto Elcano. https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/ten-ways-spain-can-contribute-to-increase-european-energy-autonomy-from-russia/

Ghaddar, A., Lawler, A., & Edwards, R. (2022). *OPEC+ agrees deep oil production cuts, Biden calls it shortsighted*. Reuters. https://www.reuters.com/business/energy/opec-heads-deep-supply-cuts-clash-with-us-2022-10-04/

International Monetary Fund. (2021). *First Review Under The Stand-By Arrangement, Requests For Extension And Rephasing Of Access Of The Arrangement, Waivers Of Nonobservance Of A Performance Criterion, Financing Assurances Review, And Monetary Policy Consultation–Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For Ukraine.* https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2021/English/1UKREA2021001.ashx

March, J., & Olsen, J. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization, 52* (4), 943–969. https://doi.org/10.1162/002081898550699

Poland's non-paper: Outline of the European Energy Security Treaty. Council of European Union. (2006). https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%207160%202006%20INIT/EN/pdf

Powell, W. W., & DiMaggio, P. (Eds.) (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. University of Chicago Press. http://catdir.loc.gov/catdir/toc/uchi051/91009999.html

Stern, J. (2006). *The Russian-Ukrainian gas crisis of January.* The Oxford Institute for Energy Study.

Where does the EU's gas come from? (2023). European Council. https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/#:~:text=Russia's%20share%20of%20the%20market,gas%20imports%20is%20below%2020%25

References

Abetka enerhetyky: Tretii enerhopaket YeS [The ABC of energy: The EU's Third Energy Package]. (2019). Ukrainska enerhetyka. https://ua-energy.org/uk/posts/abetka-enerhetyky-tretii-enerhopaket-yes [in Ukrainian].

Balzacq, T. (2011). *Securitization Theory. How security problems emerge and dissolve*. London: Routledge.

Bielkova, O. (2021). Perevirka solidarnosti: yaki ryzyky „Pivnichnoho potoku-2" maie vrakhuvaty YeS [Solidarity test: what risks of Nord Stream 2 should the EU take into account]. *Yevropeiska pravda*. https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/12/9/7131309/ [in Ukrainian].

BP Statistical Review of World Energy 2022. (2022). [71st edition]. https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2022-full-report.pdf

Commission staff working document: The January 2009 gas supply disruption to the EU: an assessment. (2009). Commission of the European Communities. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009SC0977&from=EN

Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union. [Part Three — Union Policies And Internal Actions]. Title XXI — Energy. Article 194. (2012). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E194

Emerson, M., Movchan, V., & Akhvlediani, T. (2021). *Deepening EU-Ukrainian Relations. Updating and upgrading in the shadow of Covid-19*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Escribano, G. (2022). *Ten ways Spain can contribute to increase European energy autonomy from Russia*. Real Instituto Elcano. https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/ten-ways-spain-can-contribute-to-increase-european-energy-autonomy-from-russia/

Ghaddar, A., Lawler, A., & Edwards, R. (2022). *OPEC+ agrees deep oil production cuts, Biden calls it shortsighted*. Reuters. https://www.reuters.com/business/energy/opec-heads-deep-supply-cuts-clash-with-us-2022-10-04/

Honchar, M., Ishchuk, O., & Stukalenko, I. (2022). *Polityko-dyplomatychni aspekty enerhetychnoi viiny rf proty Ukrainy ta YeS: naslidky ta kontrzakhody* [Political and Diplomatic Aspects of Russia's Energy War against Ukraine and the EU: Consequences and Countermeasures]. Tsentr hlobalistyky „Stratehiia XXI". https://analytics.intsecurity.org/energetic-war-consequences/ [in Ukrainian].

International Monetary Fund. (2021). *First Review Under The Stand-By Arrangement, Requests For Extension And Rephasing Of Access Of The Arrangement, Waivers Of Nonobservance Of A Performance Criterion, Financing Assurances Review, And Monetary Policy Consultation−Press Release; Staff Report; And Statement By The Executive Director For Ukraine.* https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2021/English/1UKREA2021001.ashx

March, J., & Olsen, J. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization, 52* (4), 943−969. https://doi.org/10.1162/002081898550699

Martyniuk, V. (2009). Ukraina i YeS pislia hazovoho konfliktu: varianty rozvytku [Ukraine and the EU after the gas conflict: development options]. *Ekonomichna pravda*. https://www.epravda.com.ua/publications/2009/02/19/182131/ [in Ukrainian].

Obstavyny vtraty Ukrainoiu upravlinnia nad ChF SRSR, podil flotu ta oznaky rozkradannia — zvit TSK [Circumstances of Ukraine's loss of control over the Black Sea Fleet, division of the fleet and signs of theft − report of the TSC]. (2019). https://www.ukrmilitary.com/2019/06/tsk-dodatok1.html [in Ukrainian].

Oliinyk, Yu. M. (2021). *Zhyvi ta mertvi* [The living and the dead]. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].

Poland's non-paper: Outline of the European Energy Security Treaty. Council of European Union. (2006). https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%207160%202006%20INIT/EN/pdf

Powell, W. W., & DiMaggio, P. (Eds.) (1991). *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. University of Chicago Press. http://catdir.loc.gov/catdir/toc/uchi051/91009999.html

Pro rynok pryrodnoho hazu [On the Natural Gas Market]. Zakon Ukrainy (2015) (Ukraina). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text [in Ukrainian].

Stern, J. (2006). *The Russian-Ukrainian gas crisis of January.* The Oxford Institute for Energy Study.

Uhoda mizh Kabinetom Ministriv Ukrainy i Uriadom Rosiiskoi Federatsii pro dodatkovi zakhody shchodo zabezpechennia tranzytu rosiiskoho pryrodnoho hazu po terytorii Ukrainy [Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Russian Federation on additional measures to ensure the transit of Russian natural gas through the territory of Ukraine] (2001) (Ukraina). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_221#Text [in Ukrainian].

Uhoda pro asotsiatsiiu Ukraina−YeS [Ukraine−EU Association Agreement] (2014) (Ukraina). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text [in Ukrainian].

Uhoda pro Koalitsiiu deputatskykh fraktsii „Ievropeiska Ukraina" [Agreement on the Coalition of Parliamentary Factions „European Ukraine"] (2014) (Ukraina). http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15 [in Ukrainian].

Uriadovyi ofis koordynatsii yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii [Government Office for Coordination of European and Euro-Atlantic Integration]. (2023). Puls uhody. Enerhetyka. https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/energy-sector-and-energy-security [in Ukrainian].

Where does the EU's gas come from? (2023). European Council. https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/#:~:text=Russia's%20share%20of%20the%20market,gas%20imports%20is%20below%2020%25

Стаття надійшла до редакції 01.03.2024